

A MUNKÁSMOZGALOM 1903-BAN.

Hogy beköszöntött a huszadik évszázad és az Engelstől, és az ő nyomán Bebeltől a 19. század végére jósolt nagy *kladderadatsch*, a polgári társadalom összeomlása be nem következett, — a legvérmesebb szociálisták is nagyobb időközökben kezdik mérni a szocialista mozgalom étape-jait. Mi is, a mikor föl vesszük a munkásmozgalom krónikájának 1902-ben elhagyott fonalát, s megakarjuk állapítani, hogy az 1903. év eseményei haladást mutatnak-e a szocializmusban, némiképpen zavarban vagyunk. Nem azért, mintha az 1903. év munkásmozgalma szűkölködnék oly események nélkül, a melyek nemcsak a nap krónikását, hanem a történetírót is érdeklik. Éppen ez az év mély nyomot vág a szocializmus történetében, azzal az óriási választási eredménnyel, a melylyel a német szocializmus parancsoló példányképül nyomul előre a világ minden szocialista pártja számára. És zajos külső hatásokkal bővelkedtek a többi országok szocialista pártjainak akciói is. Franciaországban egységesen szervezett pártba olvadtak bele az összes anti-miniszterialista frakciók. Olaszország szociálistái első ízben avatkoztak bele oly nyomatékkal a külpolitikába, hogy otthonmaradásra kényszerítették királyuk vendégét, minden oroszok czárját. Hollandiában a leplezetlen osztályharcznak nagy csatáját vívták a szakszervezetek az államhatalom ellen. És mégis, mikor arról van szó, hogy a nagy események tömkelegében vezető elvet, rendező fonalat fölfedezzünk, zavarban vagyunk. Egy év rövid idő, hogy új irányok láthatólag kialakuljanak. Vissza kell nyúlnunk arra, a mit az 1902. év munkásmozgalmaiból jellemző tendenciákként kihámoztunk. Ez évben is azt látjuk, hogy a szocializmus jobb- és balszárnya, az orthodoxok és a

revizionisták, a forradalmiak és a reformisták küzdenek egymás ellen; még határozottabban kidomborodik a törekvés, a »kisajátítók kisajátítását« a munkásosztály gazdasági szervezeteinek, önálló gazdasági szervezetekkel a kapitalista termelési rendbe bekapcsolódó pozitív alkotásainak kiépítésével még a polgári társadalom kebelében kezdeményezni; és ezzel ellentétként minden országban — még Németországban is! — szaporodnak a forradalmi eszközök hívei, kik a tisztán politikai és parlamenti harcot keveslik.

Más és más országokban, változó formákban, többnyire a nélkül, hogy maguk a közvetlenül érintett pártok tudatára jönnének, ezen alapirányok ismerhetők föl ez év eseményeiben is. Talán nem végzünk fölösleges munkát, ha kilépve a krónikás szerepköréből, egy alapokra igyekszünk visszavezetni e tüneteket. Lehet, hogy ez nem magyarázza majd meg közvetlenül valamennyit; de azt hisszük, szükséges azoknak a kapcsolatoknak földerítésére, a melyek a föntjelzett fejlődési irányoknak látszólagos ellenmondásait magasabb összhangba vezetik.

Miként a modern szocializmusnak minden elméleti megnyilatkozása visszavezet a *Kommunistisches Manifestre*, ezen legzseniálisabb röpiratra, akaratlanul, ha nem is ott keressük, mi is ott találjuk a szocializmus jelen ellentétes áramlatai magyarázatának a kulcsát.

A nemzetközi munkásmozgalomnak azon ága, a mely Marx és Engels bátor kijelentésére alapította harci célját és taktikáját, hogy »die Geschichte aller Gesellschaften ist die Geschichte von Klassenkämpfen«, a valóságban alig tekinthet vissza harmincz évnél hosszabb múltra; mert az azelőtti kísérletek szervezett osztályharcznak alig nevezhetők.

A marxista pártok taktikája ezen fejlődés hatása alatt keletkezett. Általánosan hittek az ipari fejlődésnek Marx-féle koncepciójában. A tőkék fölhalmozódása, az üzemek koncentrációja, a folyton kíméletlenebb verseny és a folyton növekvő időszakos túltermelési válságok közhit szerint oly gyorsan hajtják a végső katasztrófa felé a kapitalista termelési rendet, hogy még ők, Marx és Engels és kortársaik, megérik azt a nagy napot, a melyen pusztító gazdasági válság viharaiiban összecsap a nagytőkések kis csapatja a proletarizált milliók óriási tömegével. Ezzel szemben azonban éppen ezeknél a

millióknál azt kellett látniok, hogy osztálytudatuk igen lassan és igen kis részükénél fejlődik ki. Nemcsak Angliában, Franciaországban, Belgiumban, hanem még Németországban is a proletároknak igen kis hányada Tolt megnyerhető a szocialista pártnak és ezzel az osztályharcz eszméjének. Vagyis egyrésről a katasztrófa felé hajtó gyors gazdasági fejlődés; másrésről az osztálytudatnak a gazdasági fejlődés tempójától folyton messzebb elmaradó lassú terjedése.

Így jött létre és nyert programmatikus formulázást »a proletárság politikai diktatúrájának« gondolata, vagyis a munkásosztály döntő harcának olyan fölfogása, hogy azt egy fölvilágosodott, a politikai osztályharczban megedzett kisebbség fogja kivívni; azon mintára, a melyet a *Kommunistisches Manifest* állított föl: »alle bisherigen Bewegungen waren die Bewegungen von Minoritäten«.

A kisebbség harcza pedig nem lehet más, mint politikai harc, vagyis harc tisztán békés eszközökkel, a választási urna körül és a parlamentekben. Tehát inkább eszmei harc, szellemi fegyverekkel. Mert csak az eszmék világában lehetséges a kisebbség győzelme pusztán a belső igazság erejével; a tömegharcz minden egyéb formáiban a többségi elv, a külső erő az uralkodó.

A dolgok valóságos alakulása azonban a munkásosztály fölszabadítási harcának ezen eszmei sémájához nem alkalmazkodott. Ennek az a fölfogás szolgált alapul, hogy a fölszabadulás objektív tényezői: a gazdasági koncentráció és centralizáció gyorsan fejlődnek, ellenben a szubjektív tényezők: a munkásosztály osztálytudata és szervezettsége, lassan. A valóságban pedig — és ennek csak az utolsó években, az u. n. revizionizmus fölléptével jött a szocialista elmélet is tudatára — épp az ellenkező következett be. A gazdasági fejlődés tendenciája ugyanaz, a melyet Marx lángesze föltárt — de tempója sokkal lassúbb, mint ő és harczi hívei remélték; ellenben az osztályöntudat ma már a munkásság millióit tölti el és pozitív alkotásokra serkenti, a melyek — és ezt jól jegyezzük meg — szétvetették az osztályharcznak azon szűk kereteit, a melyeket a kizárólagos politikai harcznak eszméje a szervezett munkásságra rákényszeríteni akart.

Mialatt az ipari koncentráció folyton halad és a népességnek mind nagyobb százalékát teszi bérmunkássá, a nélkül, hogy automatikus összeomlásra hajlandóságot mutatna — a munkásosztály a kapitalista gazdasági rend kebelében kezdi

megalkotni gazdasági és társadalmi helyzetének sajátosságából kinövő csiráit a jövő gazdasági és társadalmi szervezési formáinak, a melyek, bár nem mindig az osztálytudatos proletárságnak alkotásai, maguktól, éppen az objektív tények erejével, ébresztik föl új milliókban a kapitalista renddel való ellentétes érdekük tudatát — az osztálytudatot.

A helyzet teljesen megváltozik. A politikai diktatúrának koncepcziója a parlamenteket tette az osztályharcz színhelyévé, és a parlamenti képviselőket a proletárság vezéreivé. Vagyis burzsoákat — vagy enyhébben szólva: ideológokat. Mert nyilvánvaló, hogy a parlamentekben, képzett ellenfelekkel szemben szellemi harcban, csakis hasonló képzettségű elemek képviselhetik a munkásság ügyét; olyan emberek, a kik a mindenkori tudomány színvonalán állva, ismerik a társadalmi összefüggések szövevényét, megtudják ítélni minden új kérdés, minden, az ellenféltől jövő kezdeményezés indítékait, hatásait, megtudják találni a legszélsőbb ideológiákban, még a művészetben is, a munkásosztály sajátos szempontjait. Társadalmi berendezésünk a munkásosztályból legfeljebb néhány kiválasztott lángeszű férfit enged a tudományos műveltség ezen fokára följutni; ellenben akárhány nyílteszű *intellectuel* (vagy hogy a drezdai kongresszus terminológiájával éljek: *jeder hergelaufene Akademiker*) ha csak egy kicsit felülemelkedik a polgári intelligencia átlagán és megtanulja, nem az uralkodó osztályok érdekéből, hanem a munkásosztály és a társadalmi fejlődés nézőpontjából nézni a társadalom jelenségeit, hamar képessé válik a munkásosztályt a parlamentekben képviselni — és vezetni.

A tömegek pedig, a melyek más utat nem láttak maguk előtt, elfogadták hallgatag ennek az állapotnak következményeit, íme, kifejlődik az osztályok eltörléséért harcoló munkásosztály kebelében egy új osztály: az *intellectuel*-eké, a mely nem a munkásosztályból rekrutálódik — mert az a mai társadalmi rendben lehetetlen — hanem a polgári osztályból, a mely a szoczialista választó-tömegek erősbbödésével mindinkább erősbbödik a parlamentekben és ezzel függetlenedik a munkásosztálytól, akaratát reákényszeríti és a melynek ilyformán sajátos osztályérdekei fejlődnek ki — a munkásság osztályérdekével ellentétben: az, hogy fölszabadulván a tőkésosztály uralma alól, az *intellectuel*-ek vezetése alá kerüljön a munkásság, így a legdemokratikusabb, a proletár diktatúra is új társadalmi egyenlőtlenségek létesítéséhez vezetne.

Ismételjük: a politikai diktatúra eszméjéből folyó minden következményeknek elfogadása érhető volt addig, a míg a fölszabadulásnak más útja, mint éppen a kisebbség diktatúrája, nem képzelhető. De úgy látszik, hogy az utolsó időkben éppen a tömegek találtak más utakat. Ugyanazok a munkások, a kik az egyoldalú politikai harc eszméje uralmi korszakában csak minden harmadik vagy ötödik évben jutottak abba a helyzetbe, hogy osztálytudatuknak kifejezést adjanak és mellettük mások, a kik a dolgoknak magasabb szempontból való megítélését föltételező politikai harc álláspontjára azelőtt sem emelkedtek, a mindennapi gazdasági harc folytonos, változatos, közvetlen befolyása alatt élő osztálytudattal, az önfegyelmzés, a szolidaritás, az önfeláldozás szocialista érzelmeivel teltek meg, a melyeket mindennap — mert hisz mindennapi életük maga folytonos gazdasági harc — gyakorolniuk kell. És a szakegyletek, ezen nevelő iskolák mellett — ugyancsak a munkásság saját kezdeményezéséből, saját erejéből, önmaguk vezetése alatt és saját közvetlen szükségleteik kielégítésére — nem nyereszkesedésre, keletkeznek szövetkezetek, az ugyancsak a tagok szükségletei számára termelő jövő szocialista termelés gyakorló iskolái. Csupa olyan alakulás, a mely ha nem is zárja ki az ideológok közreműködését — nem föltételezi azt. Saját műveik mindennapi közvetlen hasznait élvezve, a munkástömegek megtelnek önbizalommal. Érzik saját erejüket. Ez az erő további érvényesülésre tör. A nagy tömegnél még csak öntudatlanul. De mind többnél, úgy azoknál, a kik a politikai harc retortáján keresztül fogadták be a szocializmust, mint azoknál, a kik az új gazdasági alakulatok eszmei tükrözőzéseit önállóan tovább építik, az egész munkásosztály fölszabadítási harcának eszméjében tudatosan csúcsosodik ki.

De már nem az intellektuális kisebbség vezetőszerével. Maga a munkásság, a szervezett és osztálytudatos munkásság nagy tömege hajtja majd végre a művet. És végrehajtja mindazon eszközökkel, a melyeket a megváltozott helyzet kezébe ad: a politikai és a gazdasági harc fegyvereivel, békésen és erőszakkal, pozitív gazdasági alkotásokkal és régi ideológiák lerombolásával. Minderre erőt érez már magában, mert nem elégszik meg a kisebbséggel, hanem többség akar lenni.

Mint a *Kommunistisches Manifest* mondja: »Die proletarische Bewegung ist die selbständige Bewegung der ungeheuren Mehrzahl im Interesse der ungeheuren Mehrzahl. Das Proletariat, die unterste

Schicht der jetzigen Gesellschaft, kann sich nicht erheben, nicht aufrichten, ohne dass der ganze Überbau der Schichten, die die offizielle Gesellschaft bilden, in die Luft gesprengt wird.«
 Kiindulásakor a munkásmozgalom az eddigi osztályharczok külső lefolyását vette például: a polgárságét, a mely egy kisebbség mozgalma volt és mint harc — csak politikai harc. Most, ötven évvel a Manifest után, kezd visszatérni arra az alapra, a melyet Marx és Engels már akkor leraktak, és a mely a proletár osztályharczot az eddigiektől megkülönbözteti: a nagy többség mozgalmává lesz, a harc azon eszközeivel, a melyek ebből és sajátos gazdasági és társadalmi szerepéből folynak.*

Ebből a szempontból nézve az 1903. év eseményeit, nem látunk majd ellenmondást a munkásmozgalom újabb tendenciái között. És az elmúlt év legkülönösebb jelensége: a három millió szociáldemokrata szavazat Németországban és közvetlenül utána a drezdai pártgyűlés személyeskedő vitái, érthető lesz.

A *Klassenkämpfe in Frankreich* híres előszavában, a melyet végrendeletének is lehet tekinteni, Engels a német szociáldemokrata párt taktikáját úgy ünnepli, mint a mely minden országok munkásainak példány kép ül szolgálhat. Ők az általános választási jogot átalakították *de moyen de duperie qu'il a été jusqu'ici, en instrument d'emancipation*. S valóban, a szociálista szavazatok rohamos szaporodása fölötté meglepő és példátlan az összes szociálista pártok történetében. 1871-ben 102,000, 1881-ben 312,000, 1890-ben 1.427,000, 1898-ban 2.107,000.

* Némi részben hasonló gondolatmeneteket a szocializmus új fejlődési irányainak megállapításában találok George Sorel könyveiben (*L'Avenir socialiste des syndicats*. Paris, G. Jacques & Cie 1901, és *La Ruine du monde antique*, *ibid.* 1901.). Nem a prioritás óvása végett — hiszen Sorel könyvei majd háromszázadékok — hanem tisztán a minden írónak önmagával szemben tartozó önbecsülésből említem, hogy lényegileg ugyanezt akartam kifejtetni már múlt évi visszapillantásomban, a mikor azt mondtam: „Ha helyünk engedné, kimutathatnók, hogy a mozgalom ezen alakulásai nem a véletlennek a műve, s hogy különösen e három jellegzetes megnyilatkozás közt szoros összefüggés van. (Huszadik Század, 1903. 75. 1.) Akkor Sorelnek csak egy cikkét ismertem, a mely a *Sozialist. Monatshefte* 1902. évi decemberi számában jelent meg és a mely egész más tárgyú; úgy ezzel, mint könyveinek igen sok állításával — a melyekkel csak az utolsó hetekben ismerkedtem meg, miután Arturo Labriolának egy cikke reá figyelmemet fölhívta — nem értek egyet, különösen nem az ideológok, a szövetkezetek és a községi szocializmus hivatásának értékelésében.

Szavazatai számát tekintve a szociáldemokrata párt már ekkor Németország leghatalmasabb pártja volt.

A félelem, hogy a szociálisták fokozatosan a parlamenti többséget is megszerzik — a mi azonban a kerületek mai beosztása mellett teljesen lehetetlen — és a feudális és klerikális áramlatoknak erősödése még az iparilag annyira fejlett Németországban is, ismételten fölvetette a progresszív pártok szövetségének eszméjét. Emlékezünk, hogy a mikor a szociálista frakció obstrukciós küzdelme az új vámtarifa-javaslat ellen elbukott, maga az öreg Mommsen lépett sorompóba a liberálisok és szociálisták választási paktuma érdekében. Mindkét részről hidegen fogadták. Újra kitűnt, hogy a liberálisok — különösen az Eugen Richter körüliek — jobban gyűlölik a szociálistákat, mint a mennyire a reakciótól idegenkednek; míg a szociáldemokraták egyszerűen arra utaltak, hogy nem bíznak a liberálisok ellenzéki szilárdságában.

Maga Franz Mehring azt írta a *Neue Zeit* január 10-iki számában (449. 1.), hogy szép dolog is volna és lehetséges is volna nagy parlamenti liberális-szociáldemokrata balpártot teremteni a konzervatív-ultramontán kartell reakciós törekvései ellen — ha negyven éves küzdelem emlékét egyszeribe kilehetne törölni. A választásnál és kivált a pótválasztásokon kitűnt aztán, hogy Mehringnek teljesen igaza volt. A főválasztásokon a szociálisták 3.011,000 szavazatot nyertek, a liberálisok egyetlen mandátumot sem. Ha a pótválasztásokon összeműködnek, legalább a liberálisok nagy hasznát látják. Mégis inkább kitétek magukat a csökkenés veszélyének, semhogy a már amúgy is félelmetesen megnövekedett szociáldemokratákat támogassák. Vesztettek is nem kevesebb mint 15 mandátumot, míg a szociálista frakció 56-ról 81 tagra nőtt.

Még el sem csöndesedett az óriási diadal nyomában fakadt ujjongás, máris a revizionizmus első időszakából jól ismert hangok vitája zavarta föl a diadalmas párt egységét és nyugalmat. Bernstein a *Sozialistische Monatshefte* 7. számában cikket írt, a melyben azt javasolta, hogy a szociáldemokrata frakció — francia mintára — érvényesítse igényét a Reichstag egyik alelnöki állására, daczára a reprezentacionális kötelezettségeknek a császár iránt (a melyek — melleleg — még kirívóbbá teszik, hogy a német birodalom még ma sem parlamentárisán kormányzott állam).

Bernstein javaslata legkevesébbé sem részesült szíves fogad-

tatásban. Hogyan is, mikor csak néhány nappal azelőtt írta Kautsky, hogy Németországban lehetetlen a művelt nyugat módszere a feltörekvő proletárság gyöngítésére, mely szerint előharcosait konzessziókkal (hivatalokkal és tisztségekkel) lekenyerezik. (*Die Neue Zeit* 1902/2, II. 389 kk.) Bebel is fölvonult teljes fegyverzettel Bernstein ellen. S mivel egy másik, hasonló jellegű, mert az osztályharcz elvét érintő kérdés is elintézésre várt, az t. i., hogy szocialista a polgári sajtónak lehet-e munkatársa, nagy leszámolást ígértek az őszi pártkongresszusra. Nem terjeszkedhetünk itten ki a drezdai pártgyűlés részleteire. A kit Heinrich Braun, Mehring, Göhre, Heine stb. személyes élű vitái érdekelnek, az olvassa el a kongresszus jegyzőkönyvét, a mely ezúttal valóságos *chronique scandaleuse*. Itten csak két dolgot kell fixíroznunk.

Az egyik az, hogy úgy az alelnökség kérdésében, mint a polgári sajtóban való közreműködést illetőleg a radikálisok határozati javaslatait fogadta el a kongresszus, helyeselve a párt eddigi győzelmes taktikáját és mereven hangsúlyozván az osztályharcz álláspontját; ez előre volt látható. Meglepőbb volt az, hogy az alelnökség kérdésében Bernsteinnal összesen tizen szavaztak; olyanok is, a kiket az opportunizmus főtámaszainak tartanak, cserbenhagyták ezúttal.

A pártgyűlésről írt egyik cikkében (*Der Dresdner Parteitag. Die Neue Zeit, 1902/03. II. 809 kk.*) Kautsky magyarázatát igyekszik adni e tüneménynek. Szerinte a revizionista mozgalomban két csoportot kell megkülönböztetni; az egyiket elméleti vagy tudatos, a másikat praktikus vagy öntudatlan revizionizmusnak lehetne nevezni. A második csoport nem határozott, átgondolt irányt képvisel, hanem csak bizonyos *hangulatot*, a mely a jelleme és a vérmérsékletek különbségéből, még inkább azonban a helyi divergenciákból folyik, a melyek Németországnak gazdaságilag és politikailag különbözőkép fejlett vidékei közt vannak. Ezek a praktikus revizionisták azt hitték, hogy az elméleti revizionizmus behatol majd a tömegekbe és az ő útjukat egyengeti. De éppen ellenkezőleg, az elméleti revizionizmust a tömegek határozott ellenszenvé kíséri. Így támasz helyett kompromittáló akadály lett. Ezért fordultak el az elméleti revizionistáktól, a kiknek száma a sajtóban és a képviselőtestületekben sokkal nagyobb, mint híveik száma a tömegben. Vezérkar csapatok nélkül; most azután a csapatfőnökök is elhagyták.

Kautsky fejtegetései csak részben magyarázzák meg a drezdai kongresszus föltűnő eredményét. A theoretikus és praktikus revizionizmus különbsége tényleg megvan és a praktikus revizionisták tényleg csalódtak az elméletiekben. A kérdés súlypontja azonban ott van: miért utasítják vissza a tömegek az elméleti revizionizmust?

Az okra, azt hisszük, bevezető fejtegetéseinkben rámutatunk: azért, mert a cselekvő öntudatra ébredt tömegek érzik, hogy a politikai hatalomnak azon apránkinti meghódítása, a melyet a revizionisták világszerte kezdeményeznek, még kevésbé jelenti a munkásosztály diadalát, mint a proletárság politikai diktatúrája, a melyet az orthodoxok propagálnak. Ügyvédek és újságírók diktatúrája.

Ehhez az okhoz járul egy másik, a melyet itt csak futóban érinthetünk: ez magának a revizionizmusnak csodálatos metamorfózisa.

Tudjuk, hogy Bernstein és német, franczia, olasz stb. társai támadásaikat első sorban a modern szocializmus szociológiai alapelve, a történelmi materializmus, illetve ezen tan objektivizmusa ellen irányozták. Ez objektivizmus helyébe, a mely mindent a gazdasági fejlődésre bízott, a mely a kisebb üzemek elpusztításával ellenállhatlanul megteremti majd a proletárságot, a kapitalista társadalom kényszerű rombadöntőit, — Bernsteinék a visszatérést a Kant-féle idealizmushoz és a helytelenül képzelt gazdasági fejlődésben való vakbizalom helyett a reális gazdasági fejlődéshez való alkalmazkodást követelték.

De csodálatos jelenség! Ugyanazok, a kik azt prédikálták: vissza az idealizmushoz! — a legszürkébb és a legkicsinyesebb realisták lettek. Félénk tapogatódzás, lábujjhegyen járkálás minden lépésük. Föláldozzák az egyetlen ideált, a »végczél«, a »mozgalomnak« és görcsösen belekapaszkodnak minden apró gyakorlati előnybe, a melyet egy-egy véletlen vagy átmeneti konstelláció látszólag nyújt. Ellenben az az objektív materializmus, a mely a gazdasági fejlődésre bizza a dolgot, a tömegeknek fényes, nagy ideált ad; forradalmi ideált, mert forradalminak tartja magát a gazdasági fejlődést. És mialatt az »idealisták« apró-cseprő előnyökért lépten-nyomon cserben hagyják az ideált és a legkapzsibb opportunisták lesznek, a »materialisták« körömszakadtáig védik, semmiért oda nem adják éppen az ideált.

Már pedig ahhoz, hogy mindennapi közvetlen érdekeiket

védellezzék és érvényesítsék, a tömegeknek nincs elméletre szükségük; érzik azt maguk és tudják, hogyan kell csinálni. De ahhoz, hogy ebben a mindennapi harcban — mely valóságos sysiphusi munka, a melynek eredményeit minden újabb válság megfelezi — el ne csüggedjenek, hogy megtalálják és megtartsák azt az erőt, a melyet a társadalmi osztályok harcaiban az osztály általános érdekeinek való magát alárendelés az egyestől követel, — ehhez nagy, mindent magába ölelő, mindenekfölött kimagasló ideál kell, a melyért érdemes harcolni és szenvedni. Ezt az ideált pedig a »materialista« marxizmus adja, ellenben az »idealista« revizionizmus elveszi. Az elméleti revizionisták jó emberek lehetnek, sőt jó szoczialisták is, de mindenesetre rossz pszichológusok. Ez kudarcuknak második oka.

Franciaországban a reformisták és a forradalmiak küzdelme 1903-ban sem jutott nyugvópontra. De a helyzet annyira mégis tisztult, hogy a forradalmiak között ma egy sincs, a ki a lehetetlen »egység« után vágyódnék s hogy a jaurés-isták közt is alig akad ma az összeolvadásnak szószólója.

Pedig az év elején a reformistáknak igen erős frakciója törekedett arra, hogy Millerand kizárásával ismét a szocializmus útjára terelje a *Parti Socialiste Français*-t. Millerand parlamenti szereplése ugyanis ismét bőséges okot szolgáltatott a megbotránkozásra. A volt miniszter ellene szavazott a szoczialisták indítványának, a mely a kultuszbudget eltörlését követelte; szavazatával helyeselte a munkatőzsdék szövetségétől kiadott antimilitarista brosúrának (*Manuel du Soldat*) a hadügyminisztertől elrendelt üldözését és helyeselte a hadügyminiszter rendeletét, a melylyel a katonáknak megtiltotta a munkatőzsdék látogatását. Nemcsak a szoczialista közvéleménnyel, hanem saját pártjával, sőt még Jaurés szavazatával is ellentétbe helyezkedett.

Annak megítélése, hogy tagjainak magaviselete beleütközik-e a pártelvekbe, a P. S. F. szabályzata szerint annak a federációnak a föladata, a melyhez a tag tartozik. Millerand szavazatai azonban olyan vihart támasztottak a párt nagyobb részében, hogy egész sor federáció követelte, hogy Millerand kizárásának kérdését a bordeaux-i pártkongresszus napirendjére tűzzék ki. És a küldöttek többsége azzal az imperatív

mandátummal ment a kongresszusra, hogy a kizárás mellett szavazzon — még az esetben is, ha a kerület parlamenti képviselője miniszterialista.

De az antiminiszterialisták — Renaudel, Jean Longuet, Hervé, Cipriani stb. — megint gyöngéeknek bizonyultak Jaurés ékesszólásával szemben. Jaurés kijelentette, hogy Millerand kizárásával *részben* ő is ki lenne zárva. Így történt, hogy az imperatív mandátumok daczára 89-en szavaztak Renaudel kizárási indítványára, 15-en nem szavaztak, 109-en Jaurés indítványát szavazták meg.

Mindez csak azért figyelemre méltó, mert a bordeaux-i kongresszus után olyan antiminiszterialisták is, a kik addig az »egység« mellett harczoltak, végképpen lemondtak erről. A szocziálista párt mellett és kívül — írja Hubert Lagardelle a *Movement Socialiste*-ban (1903. I. 625 kk.) — keletkezett végre nyíltan egy tisztán reformista és kizárólag parlamenti párt, lényegileg és céljában forradalomellenes, a mely mindinkább beleolvad a polgári demokrácia haladottabb frakciójába, a melytől csak kissé kiélezettebb szocziális tendenciájában különbözik. A szocziálista párt csak szerencsét kívánhat magának ezen reformpárt alakulásához, a mely azon törekvésével, hogy lehetetlen egységével beleavatkozzék a forradalmi mozgalomba, ennek kebelében annyi mély zavart és veszedelmes konfúziót idézett föl. Elkülönítve, és ha a határokat tisztán és élesen föntartják, nem ártanak majd egymásnak, sőt használnak. A szocziálista párt kihasználja majd forradalmi műve érdekében a reformpártot, mint a polgári demokrácia legmelegebb frakcióját.

A mint látjuk, itt már csak *egy* szocziálista pártról és egy nem-szocziálista, egy új reformpártról van szó. Ugyanezt megerősítik polgári részről is. »Ezentúl — írja M. de Lanessan, a volt tengerészeti miniszter, a *Siècle*-ben — senki sem tagadhatja meg a szocziálista párttól a jogot, hogy a kormánytanácsokban képviselve legyen, és nem alakulhat reformkabinet a nélkül, hogy szocziálista ne legyen tagjai közt.« Tehát a szocziálisták kormányképessége nem kivételes eset többé, nem bizonyos, konkrét föladatok végrehajtása céljából szükségből statuált kivétel, hanem éppen olyan magától értetődő, normális tény, mint a hogy a parlamenti kormányzat elvei szerint magától értetődik bármely, a mai társadalmi rend, a magántulajdon alapján álló parlamenti párt kormányzata.

Valószínűleg az 1904. évi nemzetközi szocialista kongresszusnak lesz föladata eldönteni, hogy a *Parti Socialiste Français* szocialista pártnak tekintendő-e ezentúl is vagy polgárinak. Ha ez értelemben dönt, akkor a francia szocializmusnak egyetlen — hogy úgy mondjuk: hivatalos — képvisellete a *Parti Socialiste de France* lesz majd. Ez a párt is véglegesen csak ez évben alakult meg, mert az idei reims-i kongresszusig a kötelékébe tartozó *Parti Ouvrier Français* (Guesde), *Parti Socialiste Révolutionnaire* (Vaillant), az *Alliance Communiste* és néhány önálló federáció autonómiáját megtartotta. A reims-i kongresszuson az eddigi formális egység belső egységgé lett, a régi szervezetek formálisan is föloszlottak és az új pártba olvadtak be. Egyelőre csak a minimális programot állapították meg, az elvi nyilatkozat előkészítését a jövő évi kongresszusra bízva. Néhány fontosabb elvi kérdésben azonban már Reimsben is megegyeztek. Így a polgári pártokkal való szövetségeket a községi választásoknál is természetesen perhorreszkálja a párt. Kimondta, hogy a fogyasztási szövetkezeti mozgalmat támogatni kell, és pedig nem mint kívül álló, hanem a párt keretében fejlődő alakulatot. Állást foglalt az állami népoktatás ügyében is, elvetvén az állami oktatási monopóliumot. Végül az általános sztrájk kérdésében is nyilatkozott.

A *Kommunistisches Manifest* élénk színekkel vázolja a proletariátus fejlődési fokozatait. Kezdetben az egyes munkások küzdenek, azután egy gyár munkásai, azután egy iparágban egy helyen élő munkásai az egyes burzsoá ellen. Az ipar fejlődésével nemcsak szaporodik a proletárság, hanem nagy tömegekbe verődik össze, ereje nő és erejének tudata. Egyesületeket alakítanak a burzsoák ellen. Időnkint a harc lázadásokban tör ki. Harcaik tulajdonképpeni eredménye nem a közvetlen siker, hanem a munkások mind szélesebb körű egyesülése. A közlekedési eszközök fejlődése közelebb hozza őket egymáshoz. Csak összeköttetésbe kell lépniök, hogy a sok egynemű helyi harcot nemzeti harczzá, osztályharczzá központosítsák.

Idáig ez a leírás mintha a generálsztrájk fejlődési fokozatainak sémája volna. A *Manifest*-ben azonban a lánczot a következő állítás zárja le: »Jeder Klassenkampf ist aber ein politischer Kampf«. Hogy pedig az általános sztrájk is politikai harci eszköz-e, erre nézve ma még nagyon szétágazók a vélemények.

A holland munkásoknak idei általános sztrájkja után újból megindult erről a vita.

Az amsterdami kikötőmunkások 1899-ben és 1900-ban azt az egyezményt kötötték a közraktárak igazgatóságaival, hogy szervezetlen munkásokat nem alkalmaznak. Ezt az egyezményt az egyik részvénytársaság megszegte és a szervezett munkások erélyes tiltakozása ellenére is folytonosan szervezetleneket fogadott föl. A kikötőmunkások erre 1903 január havában beszüntették a munkát. De a vállalatoknak sikerült sztrájk törőket kapniok. A dolog most a vasutasokon fordult meg. Ha ezek a sztrájk törőktől vasúton továbbszállításra szánt árukkal megpakott vonatokon továbbszolgálnak, a sztrájk el van veszve. A kikötőmunkások a vasutasok szolidaritására appelláltak, és pedig sikerrel. Néhány nap múlva már egyetlen vonat sem érte el Amszterdamot és a vasúti forgalom az ország nagy részében szünetelt. Maguk a vasútigazgatók automobilon kényszerültek Hágába menni, hogy a kormánnyal értekezzenek.

Mikor az árutorlódás már fenyegető mérveket öltött, az igazgatóságok január 31-én engedtek: elismerték a szervezetet, a sztrájk törőket elbocsátották, a sztrájkolókat mind visszafogadták. Ezzel azonban a harc nem volt befejezve, csak szünetelt. A polgári sajtó erélyesen követelt a vasutasok elleni törvényt és a katonaság alkalmazását sztrájk törőül. A klerikális demokrata kormány nem sokáig kérte magát. Február végén beterjesztette a vasutasok elleni törvényjavaslatokat, a melyek többek közt négy esztendeig terjedő börtönnel és a polgári jogok (választási jog, hivatalképeség, stb.) elvesztésével sújtják a közszolgálatban és a vasúti szolgálatban álló sztrájkolót, egyéb szigorú büntetésekkel pedig minden más sztrájkmozgalmat szinte lehetlenné tesznek. Még a liberálisok is sokallták a törvény szigorúságát, a melyet, mint minálunk az 1898. évi II. törvényzikket, a munkások hamarosan rabszolgatörvénynek kereszteltek el. A kormány habozott, majd visszavonta a javaslatokat. Márczius végén újra benyújtotta, most már valamivel enyhítve a többi munkásokra vonatkozólag; a vasutasokat illetőleg maradt a régiben.

A módosított javaslatok ellen a liberálisoknak sem volt már kifogásuk; dicsérték a klerikális kormány tárgyias nyugalmát és mérsékletét, hogy hallgatott a liberálisok tanácsára. A javaslatok elfogadása a parlament által biztosra volt vehető. A hárszabályok megsértésével április 2-án megkezdődött a tár-

gyalás. Április 5-ének éjjelén a különböző munkásszövetségek kebeléből választott ellenállási bizottság, melynek többsége anarkistákból állott, proklamálta az általános sztrájkot. Ez azonban már nem sikerült úgy mint januárban. A kormány és a társaságok jól elkészültek. Katonaság, szervezett sztrájk-törő-csapatok fölös számmal állottak rendelkezésre. Különösen a keresztény munkásegyletek tűntek ki e téren szolgálatkészségükkel. A parlamenti tárgyalás tovább folyt. Április 9-én a kamara elfogadta a javaslatokat, másnap a szenátus elé kellett kerülniök. A királynét Hágában tartották, hogy rögtön szentesíthesse. 10-én életbe léptek volna az új törvények és velük a félelmetes büntetések. A sztrájkbizottság nem tehetett egyebet: 9-ikéről 10-ikére virradó éjjel kimondta az általános sztrájk befejezését.

Az 1902. évi nagy belga débácle most Hollandiában ismétlődött meg. A győztes vállalkozók ezerszámra dobták ki sztrájkoló munkásaikat és a nyomorba jutottak elkeseredése táplálékot adott a rögtön fölhangzott vádnak, hogy a szociáldemokraták árulták el az ügyet. De ezzel itt nem foglalkozhatunk.

A miért a hollandiai nagy küzdelem lefolyását vázlatosan itt leírtuk, az, hogy új anyagot szolgáltat az általános sztrájk kérdéséhez.

Nem lehet többé azt az állítást föntartani, hogy az általános sztrájk anarkista rögeszme. Az a körülmény, hogy részleges vagy teljes kudarczuk daczára az általános sztrájkok az utolsó években világszerte lépten-nyomon ismétlődnek, mutatja, hogy objektív tényezők küzdenek itt érvényesülésért, hogy a munkásság új harci eszköze van kialakulóban.

S ha visszaidézzük emlékünkebe azt a képet, a melyet a munkásmozgalom fejlődéséről a *Kommunistisches Manifest* fest, szinte lehetetlennek látszik, hogy ugyanazok a szervezett munkások, a kik gazdasági harcaikban ugyanazt a fejlődési folyamatot végigküzdtek, akkor, a mikor — mint az eddigi példák mutatják: tévesen — azt hiszik, hogy azt a legmagasabb fejlődési fokot elérték, hogy »a sok egynemű helyi harcot nemzeti harczczá központosíthatják«, — ne az általános sztrájkban lássák a fejlődés befejező mozzanatát. A kisebb harczokban megtanulták erejüket — ha nem is megismerni — érezni; lehetetlen lesz megakadályozni, hogy érvényesítsék is, a mikor fenyegető veszélyek elhárítására a békés politikai harcz képtelennek látszik. S így

itt is azt látjuk, hogy politikai vezérek *mellett*, a kik nagyobbára nem munkások, maguk a munkástömegek is részt kérnek maguknak a fölszabadítási harcban.

Ilyformán a szociáldemokrata pártok is mind sűrűbben kénytelenek foglalkozni az általános sztrájk kérdésével, többé nem mint anarkista hóborttal, hanem mint tömegakaratok spontán megnyilatkozásával. Bizonyos azonban, hogy maga a generálsztrájk fogalma sem tisztázódott még eléggé, sem lényege, sem hordereje világosan megállapítva nincs. Rudolf Hilferding, Vliegen és G. Eckstein vitája a *Neue Zeit*-ban. (1903/04. I. érdekes adalékokat szolgáltat a kérdéshez; foglalkozott vele a drezdai pártgyűlés is, egyelőre elutasítólag, míg a *P. S. de F.* reimsi kongresszusa állást nem foglalt, hanem a központi tanácsra bízta, hogy a jövő kongresszusra készítse elő a kérdést; a kongresszuson az a fölfogás uralkodott, hogy a generálsztrájkot nem lehet *a priori* elvetni, hanem el kell ismerni harci eszköznek, föltéve, hogy fogalmát és jelentőségét megállapították. A nemzetközi szocializmus számára egyelőre irányadó szabályt az idei nemzetközi kongresszus lesz hivatva fölláítani, a melynek napi-rendjére szintén kitűzték a kérdést.

Nem az elméletek teremtik a mozgalmakat, hanem a mozgalmakból születnek az elméletek. A szocializmus számtalan elméleti tételét rektifikálta már a szocializmus gyakorlata és az elméletben előre nem látott vagy éppen elvetett gyakorlati jelenségek számtalanszor új irányokat, nézőpontokat és fölfogásokat vittek be a szocializmus elméleti tárházába.

Vajjon hasonló alakulás van-e folyamatban a szociáldemokrata pártoknak egyházpolitikájában, e perczen előre látni még nem lehet. Bizonyos azonban, hogy a szocializmus összeütközései az egyházzal sokkal gyakoribbak az utolsó években, mint voltak az erfurti programm megalkotása előtt, a mely a nemzetközi szocializmusnak e téren is irányadó álláspontot foglalt el a vallásnak magánügygyé deklarálásával.* Azóta Franciaországban a szociálisták nem kis része — Jaurés és hívei — az állam és egyház elválasztását a kongregációk és a papi népoktatás elnyomásával inauguráló mozga-

* Ugyanez bent volt már a német szociáldemokrácia 1875-iki (gothai) programjában is; akkor azonban a német párt még nem játszott oly domináló szerepet, mint ma.

lomnak lettek legradikálisabb előharczosai (a mely harc — mellesleg — annyira elfoglalta őket, hogy nem egészen alaptalan az antiminiszterialisták vádja, hogy közben megfeledtek a szocializmusról.) Belgiumban és Hollandiában a szervezett munkásság legnagyobb harczeit a klerikális kézben levő államhatalom ellen vívta és ettől szenvedte legsúlyosabb vereségeit. A katolikus államokban és Dél Németországban az egyház a szociális katolicizmus vagy a katolikus szocializmus neve alatt speciális munkáspártokat alapít, melyeknek bevallott célja a forradalmi szocializmus elleni küzdelem. Németországban, Frankfurt a. M.-ban október 25- és 26-ikán »első német munkáskongresszus« címen a polgári szociálreformerek vezére, Berlepsch és a keresztény szakegyleti mozgalom vezetői, Weber, Pieper stb. kezdeményezésére állítólag 620,000 keresztény, katolikus és evangélikus egyletekben szervezett munkás képviselői tanácskoztak új munkáspárt alakításáról, *jogosult* követelésekkel és nemzeti tendenciákkal. Magyarországon is most kezdi az egyház észrevenni a munkásokat, a mi kétségtelen jele a szocializmus erősödésének.

A *Mouvement Socialiste* szerkesztősége megkérdezte a nemzetközi szocializmus legkiválóbb embereit, hogy mi a véleményük a szocializmus és az antiklerikalizmus viszonyáról és különösen a Franciaországban folyó harcról. A beérkezett huszonnégy válaszból André Morizet állapította meg a folyóirat 1903. évi április 15-iki számában (p. 661—679) az enquéte eredményeit, a melyek két kérdés körül csoportosulnak: 1. A szocializmus magatartása az egyházzal mint gazdasági, politikai és társadalmi hatalommal szemben; 2. A szocializmus magatartása a vallásos hitek és az egyének személyes érzelmei irányában.

Az első kérdés tekintetében nincs nézeteltérés. Valamennyien egyetértenek abban, hogy az egyház közjogi jellegét meg kell szüntetni, minden állami kiváltságot és kedvezményt meg kell vonni: az állam és az egyház elválasztása teljes legyen, a kulturbudget eltörlendő, semmi nyilvános funkció (anyakönyvezés, temetés stb.) az egyház ne gyakorolhasson.

Majdnem teljes egyetértés uralkodik az irányban is, hogy a kongregációk elnyomása helyes. Csakis a németek helytelenítik az egyesülési jognak bárminemű, tehát az egyháziak rovására történő korlátozását is. A német szociáldemokráciának ez volt az álláspontja a Bismarck-féle Kulturkampf-fal szemben

is, és ma is minden alkalommal támogatja a centrumnak indítványait a jezsuitákat kitiltó törvény ellen.

Meglepőbb az egyetértés a második kérdés tekintetében: hogy vajjon a szocialista-párt kiterjessze-e harczát az erkölcsi térre is? Ismeretes, hogy a szocialista-pártban mindenfelé van erős kisebbség, a mely nem akarja elismerni a vallást magánügynek; a beérkezett válaszok — Belfort Bax-é kivételével — e programmpont föntartása mellett nyilatkoztak. Ugyan nem úgy, mintha ez azt jelentené, hogy a vallásellenes propaganda a szocializmussal összeférhetlen volna. A szocializmus célja — írja Vanderveelde — a munkásság fölszabadítása és ezalatt teljes (integrális) fölszabadítását értjük, valamennyi szolgaság lerombolását, a szellemi téren és az anyagi téren egyaránt. De nem lehet tagadni, hogy a sok tényező között, a mely a proletárság elnyomására vezet, a legelhatározóbb, a leglényesebb a gazdasági tényező. Bármily nagy jelentősége van a kormányformának, a klerikális akciónak, köztársaság és monarchia, klerikalizmus és antiklerikalizmus az osztályellentétekkel szemben csak másodrangú tünemények. Következésképen a szocialistáknak mindenekelőtt a kapitalista uralom ellen kell küzdeniök.

De ha *a párt mint olyan* a hit kérdéseibe nem is avatkozik be, ez nem tiltja, hogy a tagoknak, ha egyúttal szabadgondolkodók is, ne legyen joguk, sőt ha az a meggyőződésük, »kötelességük a filozófiai álláspontra helyezkedni és az egyház befolyása ellen küzdeni, a propagandának, a kritikának és a meggyőződésnek minden eszközével, a mely rendelkezésükre áll«.

Nem feladatunk itten ezeknek a fejtegetéseknek bírálatába bocsátkozni. Csak konstatálni kívántuk, hogy a folyton erősbbödő antiszocialista klerikális mozgalommal szemben is a nemzetközi szocializmus — illetve annak szellemi vezérei — a régi álláspontot akarják föntartani. Kétségtelen azonban, hogy Vanderveelde álláspontja — a mely különben majdnem valamennyi párté — lényeges enyhítése a merev hivatalos álláspontnak, sőt szinte föladása annak. Semmi esetre sem őszinte. Úgy látszik, hogy ez az enyhítés is a tömegekben erősbbödő vallásellenes áramlatnak tett engedmény.

Maga Marx a vallás tekintetében nem értett egyet a marxista-pártokkal. A *zsidókérdésről* szóló, a Huszadik Század múlt évi folyamában fordításban közölt cikkében olvassuk, hogy az egyház elválasztása az államtól, az államnak csak politikai emancipációja, nem a teljes emancipáció, mert ez

nem jelenti azt, hogy az emberek is emancipálódnak a vallástól; a vallásos emberek állama pedig mindenképp vallásos állam. És sokkal később, az 1875-iki gothai program bírálataiban kifogásolja a »lelkiismereti szabadság« követelését. Ez szerinte burzsoá, liberális formula, csak a »vallási lelkiismereti szabadságot« jelenti; pedig a munkáspárt a lelkiismeretet éppen a vallási fantomoktól akarja megszabadítani.

Természetes, hogy a szociáldemokrata pártok álláspontjának változását a vallás kérdésében nem ezek a megfontolások fogják irányítani, hanem a mozgalomban megnyilatkozó tömegszükségletek. Minél inkább terjed a szocializmus, minél inkább lesz tudatosá, minél inkább válik a munkásosztály gazdasági és politikai és szellemi szükségleteinek kifejezésévé, annál intenzívebbé és integrálisabbá lesz. Felöleli majd az egész embert, nemcsak mint gazdasági és társadalmi lényt, hanem mint erkölcsi entitást. Pozitív kulturtartalommal telik meg. Maga lesz valóságos vallássá, az ember legmagasabb érzelmi állapotainak és törekvéseinek összefoglalásává. És ekkor, mint magasabb fejlődési termék, nem fogja megtűrni azt a vallást, a melyhez ma már a legritkább esetben jutnak az emberek külső és belső küzdelmek útján, hanem a melybe beleszületnek és a melyet a külső tekintély parancsszava tart bennük. S ez a fejlődés annál gyorsabb lesz, minél erélyesebben helyezkedik az egyház a szociálista törekvésekkel szembe. Kérdés azonban, hogy az a példátlan alkalmazkodási képesség, a melyet a katolikus egyház másfélezer éves történetében a legmagasabb tökélyre fejlesztett, nem fogja-e már a közel jövőben ellenkező irányba terelni az egyház szociális politikáját?

Visszapillantásunkban nem terjeszkedtünk ki valamennyi ország munkásmozgalmaira, mert célunk nem a külső események teljes följegyzése, hanem azoknak az általános tendenciáknak nyomon követése, a melyek a munkásságnak ma már nemzetközi egységet alkotó mozgalmában kidomborodnak. Ezekhez az általános irányzatokhoz ma ez, holnap az az ország mozgalma szolgált adalékokat s természetesen legtöbbet és leglényesebbet a magas ipari fejlettségű és régi szociálista múlttal bíró országok. Ez az oka, hogy Magyarország, melynek ipara még kezdetleges és munkásmozgalma még fiatal, tavalyi visszapillantásunk keretéből kiesett.

A szocziálista mozgalomnak félreismerhetlen erősödése az utolsó évben, ellenhatásként a keresztény szocziális akció megindulása, a szocziálista párt belenyúlása az országos politika irányításába — mindez arra indít, hogy az idén megemlékezzünk Magyarországról is. Bárha meggyőződésünk, hogy gazdasági és kulturális hátramaradottsága miatt Magyarország a jövő nagy szocziális átalakulásait is éppen úgy nemzedékekkel később fogja átélni, mint a hogy a 16. évszázad eleje óta nemzedékekkel elmaradt a nyugat mögött, — nemzetiségi viszonyai, továbbá nagy mezőgazdasági proletariátusa már a közel jövő szocziális politikusának oly sajtószzerű problémákat fognak föladni, hogy szocziális mozgalmainak figyelemmel kísérése a nagy nemzetközi szocziális mozgalom szempontjából is fölötte érdekes.

Újabb történetében Magyarország két ízben vonta magára a külföldi szocziálisták különös figyelmét. Először 1848-ban. Marx — a ki akkor a *Neue Rheinische Zeitung* szerkesztője volt — és mellette Engels leghevesebb szószólói voltak Kossuth radikális politikájának és a forradalom leveréséig legmelegebben képviselték a magyar forradalom ügyét a külföld előtt. Ha később sokkal higgadtabban Ítélték is meg a szabadságharcot, magát Kossuthot pedig hevesen támadták ezerféle paktálása miatt az emigráció idejében, 1849-ben az európai szabadság és demokrácia bukását látták a forradalom leverésében a habsburg-szláv reakció által.

Ezeknek a szimpathiáknak száalai a forradalom utáni időkhöz is továbbszövedtek. A magyar emigránsok egy töredéke igen sűrűn érintkezett Londonban, a kontinentális ellenforradalom menekült üldözöttjeinek találkozó helyén, a szocziálista emigránsokkal, köztük Marx-szal is és ennek az érintkezésnek hatása elég erős volt, hogy a kiegyezés után hazatérők némelyikét a munkásérdekek és az általános szabadságjogok meggyőződött és igen erélyes szószólójává tegye a magyar képviselőházban. Olyan európai színvonalú beszédek, a milyeneket Irányi Dániel, Simonyi Ernő mondtak a 70-es évek elején a parlamentben a közigazgatási hatóságok önkénye ellen küzdő első munkásszervezkedések védelmére, azóta sem hangoztak ottan.

De a forradalom közvetlen hatása alatt még az itthonmaradtakban és a fiatalokban is sokkal erősebb volt akkor a liberális demokrácia érzése mint ma. Ki hinné ma el Ugron Gáborról, hogy ő is részt vett azoknak a communardoknak harcában, a kiknek gyűlöletes emlékét ülni még a Jaures-

Millerand-Waldeck-Bousseau-féle *entente republicaine* idejében sem engedi meg a párisi rendőrség. Láng Lajosról, a volt kereskedelmi miniszterről, sokan azt tartják, hogy ő volt a rettegett Internationale-nak az az álnevű, ismeretlen magyarországi levelezője, a ki Moritz Zévy néven szerepel az Internationale irataiban. A függetlenségi párt számos vezetőembere, különösen Hermann Ottó, szívesen kereste a magyar szocialisták társaságát és szövetségét.

Az intellektuális elemek nagyobb arányú részvétele a szocialista mozgalomban kedvező volt a nemzetközi érintkezés szempontjából is. Különösen erős kapcsot a külföldi és a magyar szocializmus között azonban Frankl Leónak, a commune magyar származású miniszterének személye képezett. Frankl nagy tudású ember volt, Marxnak személyes jóbarátja s már az ő egyénisége egymagában is rendkívül emelte a magyar szocializmus tekintélyét.

Hogy azonban a szocializmus egyedüli talajában, a tömegekben, gyökereket verjen, ahhoz Magyarországon teljesen hiányoztak az előfeltételek. Az iparos munkásság a czéhrendszer hagyományaiból még ki nem emelkedett, nagyjából — és nem kis részben még ma is — a mester családjában, vele egy konyhán élő »Zunftgeselle« volt, érdekellentéteinek tudatára nem jöhetett, vágyai, törekvései egygyek voltak a czéhrendszer visszaállítását áhítózó kisiparos mesterekével. Pesten és Budán, Aradon, Temesvárt és még néhány nagyobb városban voltak nagyobb gyárak és megfelelően kezdetleges szocialista mozgalom. Franki Leó a mezei proletárságba vetette reményét, a melynek elégedetlenségéről már a hetvenes évek elején Somogyban, Csongrádban és egyebütt is egészen spontán kitört lázadások adtak hírt. De eredményt nem ért velük. Sem ő magyarul nem tudott, sem a földműves munkásság kulturális foka nem volt elég magas, hogy türelmes, fáradságos, hosszú szervezkedési munkának hasznát belátni tudta volna. Hiányozván az objektív előfeltételek, Franki Leó zsenialitása is képtelen volt bármilyen alkotásra és a magyar szocializmus ereje egész a 90-es évekig a tábor nélküli vezérkar tagjainak viszálykodásaiban emésztődött föl.

Másodszor az 1894. évben a hódmezővásárhelyi zavargásokkal megindult és a Bánffy-féle üldözések idejéig folyton nagyobb hullámokat vető alföldi földműves-mozgalom irányította Magyarországra a külföldi szocialisták figyelmét. A már akkor

erősen vajdó agrár-kérdés és a földműves-munkásság szervezése kérdésének kulcsát remélték Magyarországból megkapni. Tudjuk azonban, hogy a Darányi-féle 1898. évi II. t.-cz. és Bánffy erős keze elnyomta a mozgalmat, még mielőtt szerves intézményekkel a maradandó fejlődés alapjait megteremthette volna.

Szükségesnek tartottuk ezen, csak az 1901. év történetének szentelt visszapillantásunkban e régi dolgok emlékének fölfrissítését, hogy az akkori és mostani mozgalmak jellegének különbségeiből jobban megítélhessük, mennyiben tekinthető a magyar munkásság mai, legújabb szervezkedési munkája állandó és folytonos fejlődés csirájának.

A mit itt mindenekelőtt szem előtt kell tartani, az az ország gazdasági és szociális struktúrájában beállott változás.

Bárha kétségtelen — és az 1900. évi népszámlálás eredményei is, ha végre-valahára közzétételnek majd,* azt bizonyítják majd — hogy Magyarország ma is mezőgazdasági ország, az 1898. és az 1901. évi nagyérdekű gyáripari statisztikai fölvétel a nagyipar erős fejlődését mutatja. Ez a fejlődés a milleniumi kiállítást megelőző általános gazdasági fellendülés óta folytonosan fölmenő vonalban mozog. Az 1898-iki föltétel, a mely a létezett 2766 gyár közül 2364-nek adatait dolgozta föl, 219,849-ben mutatta ki a gyárakban foglalkoztatott munkások számát. 1901-re vonatkozólag 2642 gyárról vannak adataink (2957 közül), melyekben 221,823 munkás volt foglalkoztatva (az összes alkalmazottak száma 259,464).

Bizonyos, hogy ez Anglia, Franciaország, Németország milliós számaival szemben elenyésző. Dehogy ekkora ipari munkástömegre is szolid szervezkedési akciókat alapítani lehet, mutatják a szakszervezeteknek havi és negyedévi jelentései, a melyeket szaklapjaikban találunk.

Összehasonlításként a szakszervezeti tanács által 1901-ben rendezett statisztikai fölvétel adatai kínálkoznak. Azt látjuk ebből, hogy az asztalos-szakegyletnek 1900 december 31-én 281 tagja volt, bevétele tagjárulékokból 2787 korona; ma tagjainak száma közel 2000, tagjárulékok címén az 1903. év

* Ma, az 1904. év küszöbén, teljes három évvel a népszámlálás után, a fölvétel eredményeit földolgozó munkának még csak egy kötetét bírjuk, a legkevésbé érdekest és értékest, a községek szerinti statisztikát. A szociológus és a politikust oly kiválólag érdeklő foglalkozási statisztika talán csak akkor jelenik majd meg, a mikor legtöbb eredménye, legalább a gyakorlati politika szempontjából, teljesen elavult.

11 első hónapjában 8421 K-t tett be. A könyvkötők közül 1900 végén 405 volt szervezve, 1903 október végén 611. A szabó-szakegylet összes bevétele 1900-ban 5368 K-ra rúgott; 1903 november végéig 12,792 K-t tett ki. A vas- és fémmunkásszövetség 1903 II. negyedévi pénztári kimutatása e három hónapról 17,240 K bevételt tüntet föl; tagjai száma 1500-ról körülbelül 7000-re emelkedett. Az építőmunkások országos szakegylete 1903 decemberében 7876 tagot számlált; 1900-ban alig néhány száz építőmunkás volt szervezve.

A mint látjuk, ezek az eredmények az 1900 utáni évek gyümölcse, főképp azonban az 1903. évé. Ez az év ugyanis nagy haladást jelent a szakegyleti mozgalom külső szervezetében, a mennyiben számos szakma (vas- és fémmunkások, építőmunkások, szabók, könyvkötők stb.) helyi egyletei országos egyletekbe és szövetségekbe olvadtak be. Ezzel az illető szakmák az egész országra szóló egységes szervezetet nyertek, egyöntetű és ezzel sokkal eredményesebb működésre képesek lettek. Ezeknek az országos egyleteknek külföldi mintára fizetett titkáraik vannak, kiknek a szervezet szolgálata kizárólagos hivatásuk.

A szakegyletek és a szociáldemokrata párt közötti szoros szellemi kapocs magyarázza meg, hogyan léphetett föl a szociáldemokrata párt oly nagy nyomatékkal a most lefolyt politikai küzdelemben. A szakegyletekben szervezett munkások vagy mint szocialisták kerülnek oda, vagy a szakegyletben nevelődnek azokká. Öntudatos és fegyelmezett csapatjai a politikai mozgalomnak, nem rendetlen tömeg, hanem a megállapított haditerv értelmében pontosan működő hadsereg a szociálista vezérek parancsnoksága alatt is. Ezeknek a szervezett munkásoknak fölvonulása tette lehetetlenné a függetlenségi párt gyűléseit Budapesten és a vidéki városokban, az ő demonstrációik kényszerítették a függetlenségi pártot az obstrukcióra a katonai javaslatok ellen. A függetlenségi párt sok év óta először kereste a kapcsolatot a tömeggel, elhalványult dicsőségét fölfrissítendő, de bármerre fordult, a szociálista tömegekkel találta magát szemközt. Csakis így történhetett, hogy a párt az obstrukció viharában is folyton kénytelen volt az általános választói jog kérdésével foglalkozni, s hogy — bár a végső perczen a tökéletes reform következményeitől a pártra érhetőleg visszaretent — a parlamenti béke föltételei közé parlamenti a reformot beiktatta.

Ha a magyarországi ipari munkásság gazdasági szervezkedése a jövőben is erősbödik, a szociáldemokrata pártnak befolyása az ország politikájára, a melyet a függetlenségi pártra gyakorolt nyomással közvetve szerzett, előreláthatólag szintén növekedni fog.

Erre a föladatra — úgy látszik — maga a párt is tudatosan előkészül. 1903-iki húsvéti kongresszusán új programmjával* világosan és szabatosan kitűzte céljait: ezekben egy a nemzetközi szocializmussal. Sokkal mélyebbre ható alkotás azonban új szervezeti szabályzata, melyben tagjainak jogait — és még inkább kötelességeit szigorúan megállapítja, a helyi bizalmi férfiak, a megyei és kerületi szervezetek feladatainak és hatáskörének körülírásával az autonómiának tág érvényesülést nyit, míg a szükséges egységet az évenkinti pártgyűléssel és a pártvezetőség intézményével biztosítja. Hogy az új szabályzat nem holt betű, arról a karácsonykor az ország minden részében tartott megyei és kerületi értekezletek tanúskodnak, nyilván az országot maholnap teljesen behálózó megyei és kerületi szervezetek működésének jelei. Úgy látszik továbbá, hogy a pártadó intézményének kötelező keresztülvitele is sikerült; legalább a párt havi kimutatásai folyton fokozódó bevételekről szólnak, melyek a tavalyiakat 100—150 %-kal fölműlják.

E visszapillantást nem zárhatjuk be annak bevallása nélkül, hogy mint tavaly, úgy az idén is a munkásmozgalom igen jelentős elemeinek haladásáról nem számoltunk be. Tavaly a szakszervezeti mozgalomról igyekeztünk képet adni, későbbre halasztván a szövetkezeti mozgalom és az agrárelmélet állásának ismertetését. Ez utóbbi feladatot időközben Pór Ödönnek a *Husadik Század* 576. és következő lapjain közölt igen tanulságos dolgozata teljesítette. Talán akad majd, a ki most a szövetkezeti mozgalom ismertetésének terhét veszi le vállunkról.

Szabó Ervin.

* Lásd a *Husadik Században*. 1903. VII. k. 540. ,1.